

Myrtuvan en övergiven gårdstomt

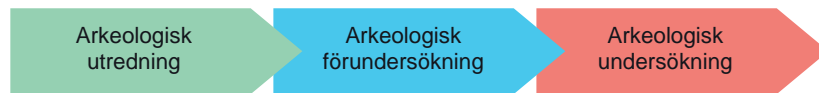
Rapport 2020:110
Arkeologisk förundersökning

Västra Götalands län, Västergötland,
Trollhättans kommun, Trollhättans socken,
Sylte 4:1, L1964:8423 (Trollhättan 73:1)

Christina Rosén

Den uppdragsarkeologiska processen

Arkeologiska undersökningar brukar bestå av tre etapper: utredning, förundersökning och undersökning. Processen syftar i första hand till att bevara fornlämningarna, vilket är grundtanken i kulturmiljölagen (KML). Arkeologisk utredning kan göras i två steg: steg 1 (AU1) innebär att tillgänglig kunskap i form av inventeringar och äldre undersökningar sammanställs och att en inventering görs i fält, i syfte att lokalisera fornlämningar. Steg 2 utgör den särskilda utredningen (AU2) där sökschaktsgrävning utförs. Om det då konstateras förekomst av dolda fornlämningar så är en arkeologisk förundersökning (FU) nästa steg i processen.

Om fornlämningen efter förundersökning bedöms vara välbevarad och ha vetenskaplig potential görs en arkeologisk undersökning. De första etapperna, arkeologisk utredning (AU) och förundersökning (FU) utgör ett beslutsunderlag till länsstyrelsen inför prövning av tillstånd till ingrepp i fornlämning i form av en arkeologisk undersökning.

Mer information om den uppdragsarkeologiska processen finns på Riksantikvarieämbetets hemsida: (<http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/den-uppdragsarkeologiska-processen/>).

Uppdragsarkeologin regleras av 2 kap. 10–14§§ i Kulturmiljölagen (KML) och av föreskrifter.

Myrtuvan en övergiven gårdstomt

Rapport 2020:110
Arkeologisk förundersökning

Västra Götalands län, Västergötland,
Trollhättans kommun, Trollhättans socken,
Sylte 4:1, L1964:8423 (Trollhättan 73:1)

Dnr 512-01250-2019

Christina Rosén

Arkeologerna
Statens historiska museer

Arkeologerna

Statens historiska museer

Våra kontor

Linköping

Lund

Mölnadal

Stockholm

Uppsala

Kontakt

010-480 80 00

info@arkeologerna.com

fornamn.efternamn@arkeologerna.com

www.arkeologerna.com

Arkeologerna

Statens historiska museer

Rapport 2020:110

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Bildredigering: Lena Troedson

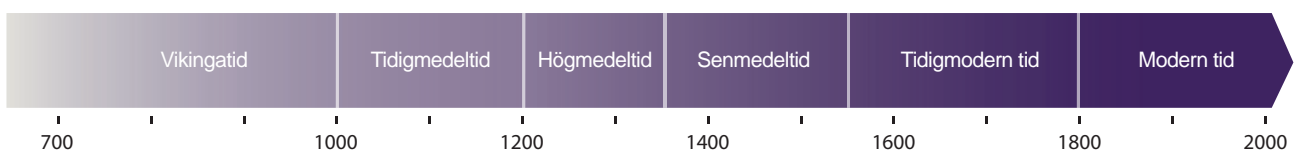
Layout: Lena Troedson

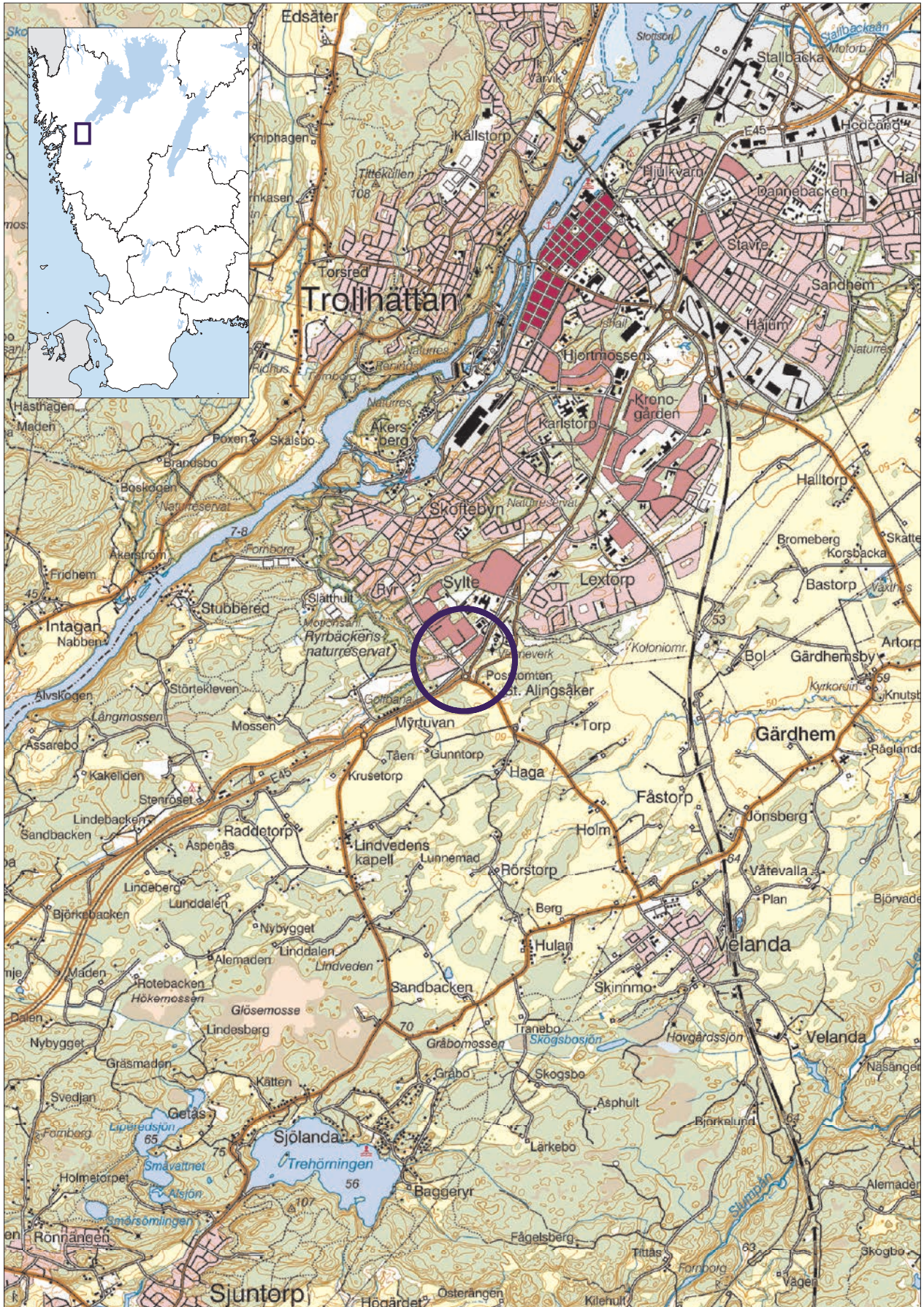
Omslag framsida: Stengärdesgården S293 sedd mot sydväst. Foto Christina Rosén.

Tryck/utskrift: Ätta.45 Tryckeri AB, 2020

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund	5
Metod och genomförande	7
Resultat	8
Arkivstudier	8
Fältarbetet	13
Föremålsmaterialiet	17
Arkeobotanisk analys	17
Osteologisk analys	17
Diskussion och utvärdering	17
Referenser	20
Administrativa uppgifter	21
Bilagor	22
Bilaga 1. Schakttabell	22
Bilaga 2. Tabell över stratigrafiska objekt	23
Bilaga 3. Fyndtabell	23
Bilaga 4. Arkeobotanisk analys	24
Maria Paring	
Bilaga 5. Osteologisk analys	27
Felicia Hellgren	

Figur 1. Läget för undersökningen markerat på utdrag ur GSD-Terrängkartan, skala 1:50 000, och Sverigekartan.

Inledning

I april 2020 genomförde Arkeologerna, SHM en arkeologisk förundersökning av en gårdstomt i södra utkanten av Trollhättan. Orsaken till förundersökningen var att Trollhättans kommun planerar att bygga en förskola i området.

Gårdstomten låg på en bergknalle och större delen av området för fornlämningen var berg i dagen. Vid förundersökningen dokumenterades en hägnad och några få spår av byggnader. Några egentliga kulturlager fanns inte bevarade, men lite föremålsfynd och djurben togs tillvara från den matjord som fyllde ut svackor i berget. Inom ett avgränsat område fanns lämningar efter odling i form av ett tjockt matjordslager med spår av odlingsbäddar.

Tabell 1. Registrerade kulturmjölämningar i närområdet.

Id	RAÄ-nr	Typ	Bedömning
L1959:2532	Gårdhem 292	Boplats	Fornlämning
L1959:3700	Gårdhem 294	Boplats	Fornlämning
L1959:4133	Gårdhem 293	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
L1960:6901	Trollhättan 291	Boplats	Möjlig fornlämning
L1964:8522	Trollhättan 236:1	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning
L1964:9052	Trollhättan 74:1	Minnesmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
L1966:3389	Gårdhem 243:1	Bytomt/gårdstomt	Möjlig fornlämning
L1966:3703	Gårdhem 217:1	Område med fossil åkermark	Fornlämning
L1966:3723	Gårdhem 257:1	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning
L1966:4290	Gårdhem 219:1	Område med fossil åkermark	Fornlämning
L1966:4433	Gårdhem 74:1	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
L1966:7458	Gårdhem 183:1	Fångstgrop	Fornlämning

Bakgrund

Förundersökningsområdet ligger numera i Trollhättans socken, men tillhörde tidigare Gårdhems socken. Fornlämningen L1964:8423 beskrivs i Kulturmiljöregistret som lämningar efter tomten till trumpetarbostället Posstomten som är redovisat i kartmaterial från 1830-talet. Namnet finns också på kartan över det intilliggande Alingsåker 1799.

Det visade sig emellertid att lämningen i själva verket är gårdstomt till kronohemmanet Myrtuvan, känt åtminstone sedan 1500-talet (Ortnamnen i Älvsborgs län, s 23). Myrtuvan gränsade till Posstomten och en sammanblandning av de båda hemmanen har skett någon gång vid inventeringen. Detta faktum påverkade dock inte förundersökningen, då lämningen ändå uppfyller kulturmiljölagens rekvisit för fast fornlämning och frågeställningarna är likartade.

Figur 2. Förundersökningsområdet (lila markering) och närbelägna fornlämningar (enligt KMR) på utdrag ur GSD-Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Figur 3. Gårdstomten låg på en plåtå med berg i dagen. Det fanns i stort sett inga synliga spår ovan mark av byggnader eller andra konstruktioner. Foto Christina Rosén.

Platsen är idag belägen i stadsdelen Sylte (namnet kommer från den by som låg här tidigare) i södra delen av Trollhättans tätort. Fornlämningen ligger inom ett litet grönområde, helt kringgårdad av modern bebyggelse och vägar. Några fysiska spår av de tidigare ägorna till Myrtuvan finns knappast bevarade.

Metod och genomförande

Innan fältarbetet påbörjades genomfördes en studie av äldre kartor och arkivmaterial. Arkivmaterialet är mycket omfattande och det var bara möjligt att göra nedslag i de olika källorna.

Fältarbetet inleddes med att vi genomsökte området efter bevarade spår av byggnader och andra konstruktioner, vilka mättes in. Därefter grävde vi nio mindre provgropar för hand för att få en bild av stratigrafin och eventuella föremålsfynd, framför allt i anslutning till vad vi tolkade som byggnadsrester. Slutligen grävde vi tretton sökschakt med maskin uppe på bergknallen och i de gräsytor som omgav denna.

Mycket få föremålsfynd påträffades och de togs alla tillvara, förutom material som tegelkross och bränd lera. I en av provgroparna fanns en del djurben som samlades in för osteologisk analys. Fyra prover för arkeobotanisk analys samlades också in. Dokumentation skedde genom inmätning med RTK-GPS och fotografering.

Resultat

Arkivstudier

Det finns bara en storskalig historisk karta som visar ägorna till hemmanet Myrtuvan, ett enskifte som genomfördes 1813. Lantmätaren påpekade då särskilt att det inte fanns några äldre kartor och att gränserna mot kringliggande hemman var oklara.

Vid skiftet delades hemmanet mellan de båda innehavarna Johannes Myrin och Johannes Pettersson. De hade en gemensam gårdstomt på den plats som nu undersökts. Båda gårdarna låg kvar efter skiftet, men smärre förändringar i byggnadsbeståndet genomfördes.

Kartan redovisar nio byggnader på gårdstomten och en väg som löper över bergknallen i sydväst-nordostlig riktning. En gårdesgård ligger invid vägen. Sydost om gårdstomten, inom det område som omfattas av förundersökningen, redovisas några små inhägnade områden. De beskrivs enbart som "hagar". Nordost om tomten ser vi den våtmark som möjligen givit gården dess namn. Fyra hela byggnader, varav en sannolikt är mangårdsbyggnaden, ligger inom förundersökningsområdet. Även en större byggnad, troligen en lada eller ladugård, ligger med sin nordöstra del inom området (figur 5).

Vid skiftet delades tomten så att huvuddelen av byggnaderna kom att ligga inom Johannes Myrins del. Åborna påpekade att *"Som våra hus äro så långt från varandra bygde att ej någon våda är att befara, så hava vi till undvikande av husflyttningar överenskommit, att delningen skall så inrättas, att de samma få kvarstå utom Johannes Petterssons ladugård."*

"Inom ett år från denna dag skall Johannes Petterssons ladugård och svinhus vara flyttade, varvid Johannes Myrin hjälper med ett köre- och tjugotvå karledagsverken. Den förstes redskapshus får kvarstå --- gödsel som är under nämnde ladugård får Pettersson ensam begagna."

Den del av tomten som nu förundersökts omfattar endast Johannes Myrins del och av uppgifterna i kartakten kan vi sluta oss till att de byggnader vi ser på kartan stod kvar åtminstone en tid efter 1813. Vi får också en antydning om ett byggnadsskick som innebar att gödsel kunde ansamlas under en byggnad.

Vid en okänd tidpunkt, efter 1813 men före ca 1890, flyttades båda gårdarna bort från det tidigare gårdsläget, som därmed lades öde. På häradsekonomiska kartan från 1890–97 finns ingen bebyggelse på platsen och inte heller på ekonomiska kartan 1962. På häradsekonomiska kartan går en väg rakt över den äldre gårdstomten och de båda hemmansdelarna har flyttat till lägen nordost och sydväst om därom. På 1962 års karta syns ingen väg, men en gränsmarkering går över bergknallen i sydväst–nordostlig riktning.

Kartorna visar alltså att det som idag är fornlämningen har förändrats påtagligt från 1800-talets början. Hur platsen såg ut före 1813 har vi ingen bild av, men det finns en rad källor i Riksarkivet som ger oss uppgifter om gården från 1500-talets mitt och framåt. Här har endast de digitaliserade källorna kontrollerats. De är landskapshandlingar 1530–1630, boskapslängder 1620–1640, jordeböcker 1630–1750, mantalslängder 1642–1820 och husförhörslängder från 1813 och framåt. Källorna har kontrollerats med ett tidsintervall på 10–20 år och uppgifterna har excerperats.

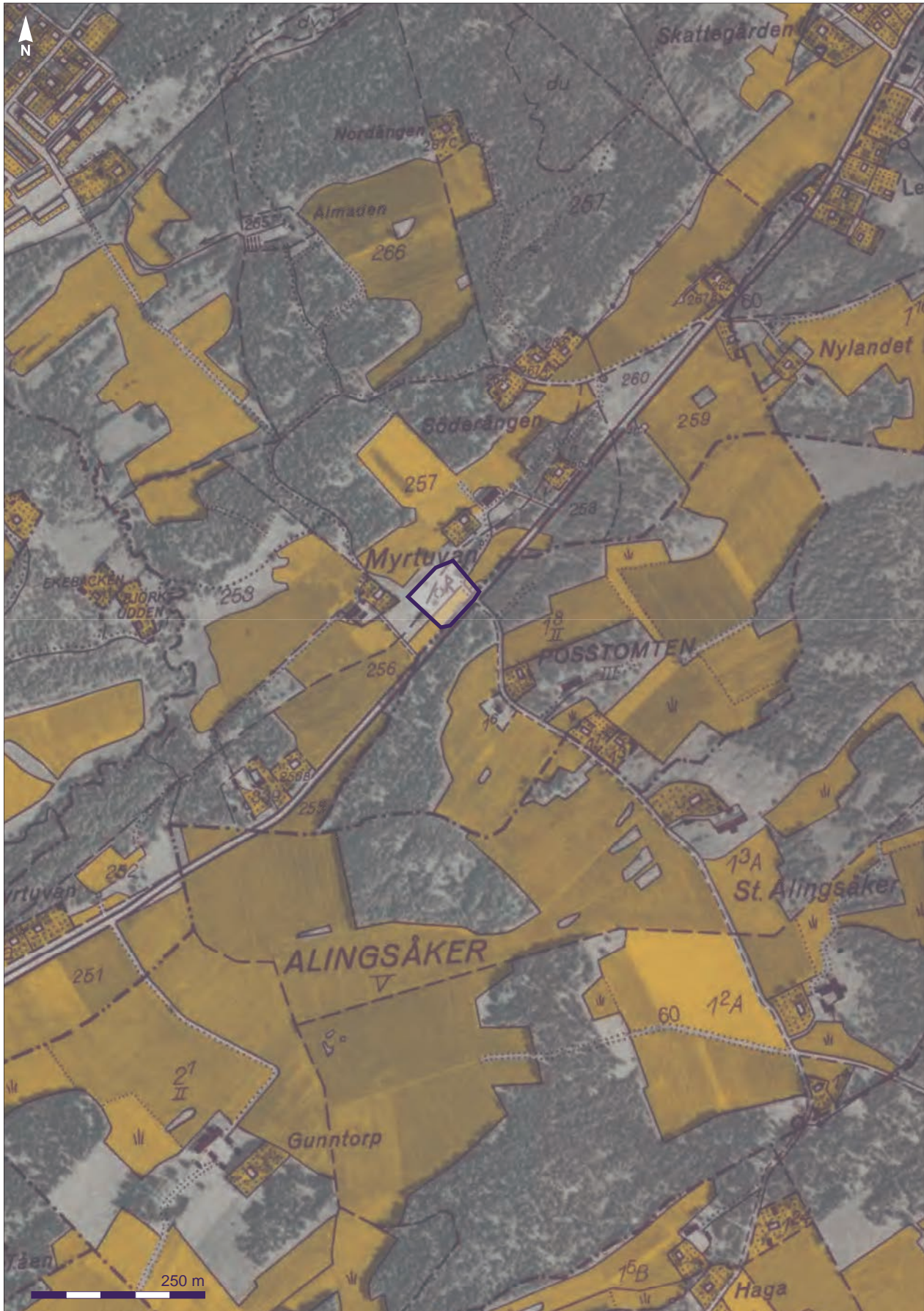
Figur 4. Enskiftet 1813 är den enda storskaliga historiska kartan över Myrtuvan. Här redovisas hela gården, med inägor och utmark. Gårdstomten ligger centralt på inägorna och nära gränsen mot Poststomten. I nordost, nära gränsen mot Sylte, finns ett torp. Förundersökningsområdet (lila markering) har lagts till. Karta Lantmäteriet, bearbetning Christina Rosén. Skala 1:8 000.

Figur 5. Enskiftet 1813, detalj av kartan. Förundersökningsområdet (lila markering) har lagts till. Karta Lantmäteriet, bearbetning Christina Rosén. Skala 1:1 000.

Figur 6. Fornlämningen på häradsekonomiska kartan 1890–97. Förundersökningsområdet (lila markering) har lagts till. Karta Lantmäteriet, bearbetning Christina Rosén. Skala 1:8 000.

Figur 7. Fornlämningen på ekonomiska kartan 1962. Förundersökningsområdet (lila markering) har lagts till. Karta Lantmäteriet, bearbetning Christina Rosén. Skala 1:8 000.

De äldsta skriftliga beläggen för hemmanet Myrtuvan är från mitten av 1500-talet, men inget utesluter att gården är äldre än så. I räkenskaper och tiondelängder från 1500-talet är gården ett halvt kronohemman och förblir så in i 1800-talet. Uppgifter i landskapshandlingarna visar att gården betalade två skålpund (knappt ett kilo) smör i årlig ränta och att man skulle göra fyra årliga dagsverken. I början av 1600-talet nämns också malt som en skattepersedel. Därtill kommer olika avgifter och skatter som varierar något över tid. Förhållandena är likartade på omkringliggande kronohemman.

I 1500-talskällorna nämns bara en innehavare av gården, vilket inte hindrar att det kan ha funnits mer än ett hushåll där. Boskapslängderna från 1620 och 1631 nämner två namn. Mantalslängderna redovisar ett hushåll under perioden 1642–1681, från 1699 redovisas mestadels två hushåll. Jordeböckerna anger två namn från 1699. Vi kan alltså sluta oss till att fram till 1600-talets slut kan det ha funnits omväxlande ett eller två hushåll på Myrtuvan, från omkring 1700 har det funnits två. Utöver de hushåll som anges i ovannämnda källor kan det ha funnits ytterligare boende på gården, till exempel inhysesshjon. Först husförhörslängderna, som här börjar 1813, ger oss möjlighet att göra mer detaljerade hushållsrekonstruktioner.

Den äldsta källan som anger åkerytans omfattning är boskapslängden från 1620 som uppger att gården hade två tunnland åker. Vid enskiftet 1813 fanns här 20 tunnland åker och det har alltså skett en omfattande nyodling under de 200 år som gått mellan de båda källorna.

Två boskapslängder har granskats. År 1620 hade gården fyra stutar, sex kor, fyra kvigor och ett svin, fördelat på två åbor. År 1631 redovisades mer boskap: fyra stutar, sex kor, två kvigor, fjorton getter, fjorton får och två svin. Därtill kom minst två hästar.

I husförhörslängden 1813–18 får vi den första samlade bilden av gårdens befolkning. Vid denna tid bodde (som vi redan sett från kartan 1813) på den ena gårdsdelen Johannes Petersson och hans hustru Lena Svendsdotter. De fick fyra barn mellan 1811 och 1816, varav alla överlevde utom en dotter. Här fanns också Andreas Petersson som möjligen var Johannes bror.

På den andra gårdsdelen bodde Johannes Andersson Myrin och hans hustru Anna Brita Jonsdotter. De fick tre barn under perioden. I båda hushållen fanns det pigor som flyttade i stort sett årligen, vilket var det vanliga vid den här tiden.

Som vi såg i beskrivningen till enskifteskartan tycks varje hushåll (hemmansdel) ha haft egna ekonomibyggnader, dock samlade på en tomt. Det framgår dock inte av kartan vilka funktioner de olika byggnaderna som där redovisas hade. En byggnad avviker utseendemässigt genom att vara vinkelställd och ha en inhägnad gårdsplan. Vi tolkar den som en mangårdsbyggnad, men tolkningen har inte fullt ut kunnat bekräftas i fält. Huruvida det fanns mer än en mangårdsbyggnad på tomten har inte kunnat fastställas.

Fältarbetet

Vid den inledande inventeringen kunde vi snabbt konstatera att det fanns mycket få synliga konstruktioner kvar på ytan. Större delen av bergknallen var berg i dagen och de byggnader som har legat där bör till största delen ha varit uppbyggda på stensyllar som sedan tagits bort. En stengärdesgård i sydväst–nordostlig riktning dokumentera-

Figur 8. Stengärdesgården S293 sedd mot sydväst. Foto Christina Rosén.

Figur 9. O205 med stenkonstruktionen S214. Foto Christina Rosén.

Figur 10. Gräsytan sydost om bergknallen var avschaktad och här fanns bara lerig sand med sten. Foto Christina Rosén.

des (S293). Invid den fanns glest liggande stenar som inte säkert kan sägas ingå i någon konstruktion (S596, S601, S606).

Mindre svackor på berget var fyllda med matjord och i vissa fall mindre sten. De var i stort sett fyndtomma. Någon egentlig stratigrafi var svår att skönja. Ett lager med matjord med varierande inslag av kol, bränd lera, tegel och enstaka föremålfynd noterades på de platser som inte var berg i dagen (S677). På ett par ställen noterade vi att man fyllt upp svackor med sten och jord, möjligen för att skapa ett bättre underlag för byggnader.

I schaktet O205 fanns en stenkonstruktion (S214) som vi uppfattade som en del av en byggnad, sannolikt en ladugård, som redovisas på kartan 1813.

På platsen för mangårdsbyggnaden enligt samma karta fanns spår av en stenpackning som kan ha ingått i byggnadens konstruktion (O274, 279, 667). Här fanns också mer föremålsfynd i matjorden än i de andra provgroparna och en del djurben. Matjorden här provtogs för arkeobotanisk analys.

Föremålsmaterialet

Samtliga fynd som påträffades vid förundersökningen togs tillvara och dokumenterades. Därefter gallrades fönsterglas, spik och några fragment av glasflaskor av nyare typ (ölflaskor).

Resterande fynd var ett beslag av järn, fyra skärvor av yngre rödgods, en gulglaserad fajansskärva, en bit blåvitt kinesiskt porslin och en flintgodsskärva. Samtliga daterbara fynd hör hemma i 1700–1800-tal.

Arkeobotanisk analys

Prov för arkeobotanisk analys togs i fyra kontexter, varav tre var till viss del täckta av påförda massor. Kontexterna bestod av en eventuell gödselstack (S659), en del av en odlingsbädd (S672) och en ränna (S654) samt ett lager som antogs ha bildats under en huskropp (i provgruppen O279).

Odlingsbädden och rännan låg stratigrafiskt under gödselstacken vilket medför att gödselstacken inte var i bruk samtidigt som de två andra kontexterna. Om kontexten är en gödselstack, utgör lagret av ett successivt påförande av massor. Användningen av en gödselstack medför att nytt material förs på samtidigt som material tas bort för att gödsla åkermarken, vilket medför en viss syresättning som ökar nedbrytningen. Provet, PM666, från gödselstacken togs en bit ner i lagret för att förhoppningsvis fånga material som var lite bättre bevarat. Resultatet visar på en viss förekomst av mällor som gärna växer i samband med kväveberikad mark, vilket ju en gödselhög består av. Tillsammans med en mindre förekomst av starr och tåg, som är ett vanliga beten för boskap, stärker det ett antagande om att lagret kan ha varit en gödselhög.

I rännan, PM658, och den eventuella odlingsbädden, PM676, påträffades inga tydliga indikationer på odling. Provet PM678, taget från ett kulturpåverkat lager under en eventuell huskropp, visade endast material av yngre karaktär som inte kunde påvisa någon tydlig koppling till kulturella aktiviteter på platsen.

Den arkeobotaniska analysen i sin helhet finns som bilaga 4.

Osteologisk analys

Sammanlagt 18 djurben analyserades och samtliga tillhörde nötkreatur eller svin, jämnt fördelade. De var insamlade från schakt OS274 och 279, båda i det område där vi antar att bostadshuset har legat. Det var endast i detta område som djurben överhuvudtaget påträffades.

Merparten kommer från köttrika delar, det vill säga ben från den övre extremiteten. Enbart ett fragment från kranium har noterats, vilket tyder på att materialet främst består av matavfall. Slaktspåren visar på att styckning och fileing av kött har skett i närområdet.

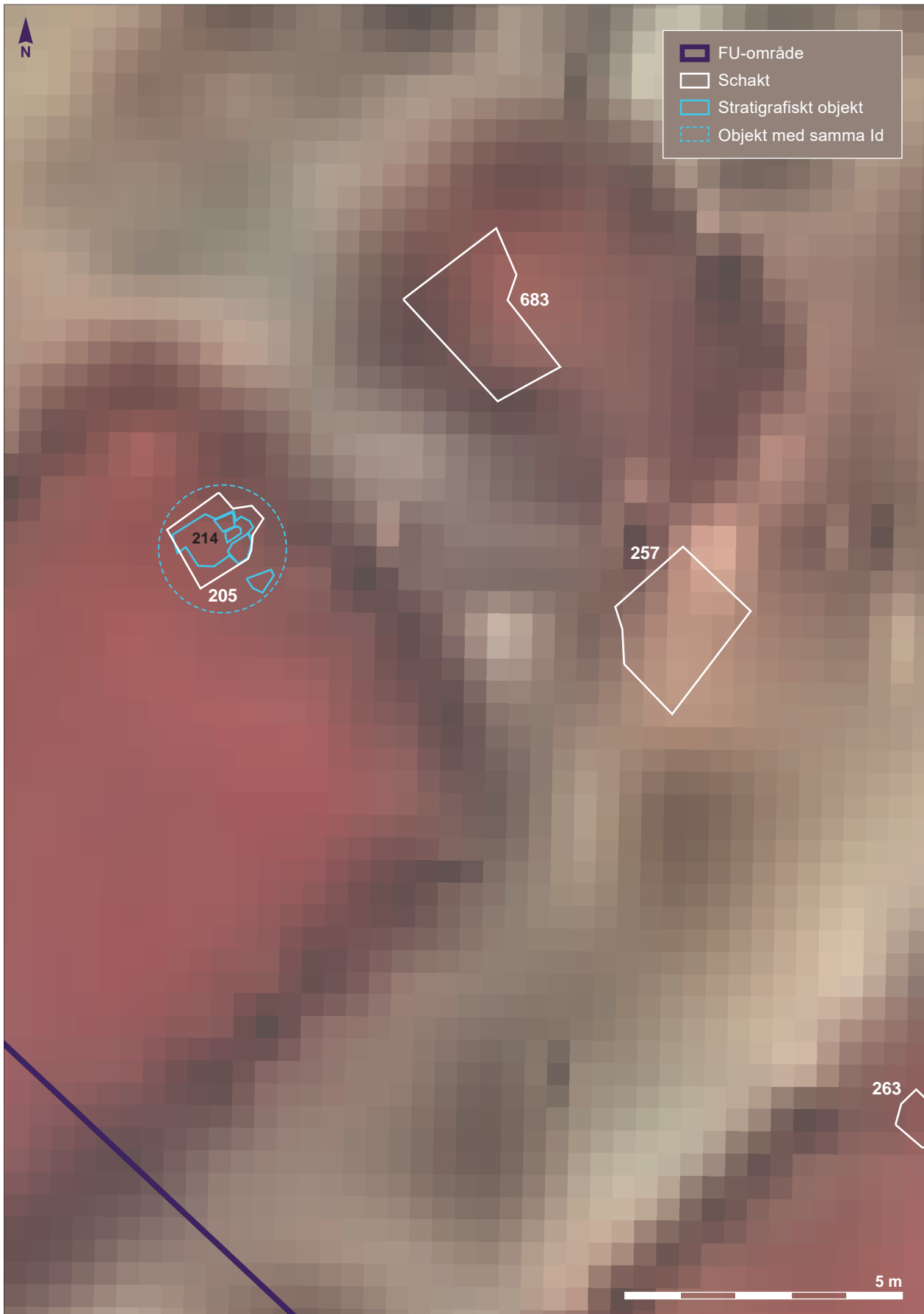
Den osteologiska analysen i sin helhet finns som bilaga 5.

Diskussion och utvärdering

Förundersökningen visade att det fanns vissa spår kvar av gården, men att gårdsbyggnaderna verkar ha flyttats bort i stort sett helt och hållet. De få konstruktioner som kunde dokumenteras stämmer

Figur 12. Den förmodade gödselstacken S659 lög omedelbart intill den förmodade mangårdsbyggnaden på kartan från 1813. Odlingsbäddarna under gödselstacken kan tolkas som en kålgård invid huset.

Figur 13. Stenkonstruktionen S214 på kartan från 1813. Vi ser att den sammanfaller med en av byggnaderna på kartan.

överens med byggnader som redovisas på enskifteskartan från 1813. Flyttningen av byggnaderna har skett under ordnade former och mycket lite material lämnades kvar.

Eftersom det i stort sett inte heller fanns några kulturlager kvar att undersöka är det svårt att diskutera försörjning och organisering av tomten, utöver det som kartan visar. Det som kunde lokaliseras var en avfallsplats med djurben (matavfall) och en odlingsyta med en gödselhög på, båda invid den byggnad som vi antar var mangårdsbyggnaden. Vi dokumenterade också en del av grunden till en förmodad ekonomibygnad.

Arkivstudierna visade att gården existerat åtminstone sedan 1500-talet, men de få fynd som påträffades tillhörde i huvudsak yngre tidsperioder. Det fanns inget kol som lämpade sig för ¹⁴C-datering.

Enligt vår bedömning motiverar förundersökningsresultaten inte några ytterligare arkeologiska insatser här.

Referenser

Litteratur

Ortnamnen i Älvsborgs län. Del XII. Väne härad. Stockholm 1906.

Kartor i Lantmäteriets arkiv

Gårdhems sn. Myrtuvan 1. Enskifte 1813. O62-35:1.

Häradseconomiska kartan Trollhättan 1890–97. J112-42-12.

Ekonomiska kartan Skinnmo 1962. J133-8B2i65.

Riksarkivet

Landskapshandlingar 1530–1630. Västergötlands handlingar.

Boskaps- m.fl. längder 1620–1640. Västergötland och Dalsland.

Mantalslängder 1642–1820. Gårdhems sn.

Jordeböcker ca 1630–1750. Älvsborgs län.

Husförhörlängder, Gårdhems kyrkoarkiv. Från 1813.

Administrativa uppgifter

SHMs dnr: 512-01250-2019.

Länsstyrelsens dnr: 431-40465-2019.

Uppdragsnr: 202000167.

SHMs projektnr: 14384.

Intrasiprojekt: A2019_216.

Undersökningstid: 21–23 april 2020.

Projektgrupp: Maria Paring och Christina Rosén.

Underkonsulter: –.

Exploateringsyta: cirka 5500 kvadratmeter.

Undersökt yta: 65 kvadratmeter schakt.

Läge: Fastighetskartan, blad 64DNV.

Koordinatsystem: Sweref 99 TM.

Höjdsystem: Rikets, RH 2000.

Dokumentationshandlingar: Analoga dokumentationshandlingar förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHM), Stockholm.

Digitala dokumentationshandlingar lagras tillsammans med Intrasidatabasen.

Fynd: F1–F15 förvaras hos Arkeologerna, Statens historiska museer, Ortnamn, i väntan på fyndfördelningsbeslut.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Intrasisld	Beskrivning	Djup (m)	Har stratigrafiska objekt
200	Handgrävd provgrop Ö om stengärdesgård. Matjord upp till 30 cm tjock, därunder ett lerigare lager med lite sten. Enstaka kol och bränd lera i understa delen av matjorden, fynd på samma nivå (buteljglas, yngre rödgods)	0,40	–
205	Handgrävd provgrop uppe på bergknallen där vi trodde att ladugården hade legat. Mycket tunt lager matjord överlagrade S214, därunder berg i dagen	0,20	214, stenkonstruktion
257	Handgrävd provgrop med överst en tunn grässvål (ca 3–5 cm), med ett tunt lager matjord under, ca 5 cm, bestående av humös jord med inslag av bränd lera och kol. Därunder berg i dagen	0,10	–
263	Handgrävd provgrop i kanten av bergknallen. Spridda stenar låg i siltig sand, möjligen lagda som utfyllnad i en liten svacka. Inga fynd	0,20	–
270	Handgrävd provgrop i en liten svacka uppe på bergknallen. Upp till 10 cm mörk matjord över ett grusigare lager. Underst i matjorden rätt mkt bitar av lerklining/bränd lera och 1 bit kinesiskt porslin, blåvitt	0,10	
274	Handgrävd provgrop invid den förmodade mangårdsbyggnaden. Under grässvålen fanns ett lager med utrasad sten, som ej påvisade någon tydlig konstruktion. Stenarna var 20–30 cm i diameter och låg i ett lager med siltig sand med inslag av tegel och bränd lera. Fynd av spik och obränt djurben. Schaktet undersöktes ej ner till berggrund	0,20	
279	Handgrävd provgrop invid den förmodade mangårdsbyggnaden. Raseringslager/avfall, troligtvis efter/under hus. Endast en yta på 40x40cm grävdes ner till berggrund i SV, djup ca 30cm. Under grässvålen fanns ett lager med relativt flathuggen sten, men ingen tydlig konstruktion kunde urskiljas. Stenarna låg i siltig sand med bränd lera, flis och kol. Fynd av glas, spik och keramik	0,30	
285	Handgrävd provgrop invid den förmodade mangårdsbyggnaden med spår efter rasering. Under grässvålen låg ett raseringslager med tegelpannor och tegelkross. Under detta ett lager med lerig siltig sand ned till berg i dagen. Fynd av enstaka spik	0,25	
289	Handgrävd provgrop i liten svacka nära stengärdesgården. Mörk matjord över förmodat naturliga stenar. Inga fynd	0,20	
650	Maskinschakt i ett område som förmodades vara en gödselstad eller liknande strax utanför bostadshuset. Innehöll matjord till ett djup av minst 80 cm. Förmodade spår av odling mättes in	0,80	654, 672
667	Maskingrävt schakt intill förmodat husgrund. Matjord ca 20 cm och därunder berg i dagen. Enstaka flata stenar låg i matjorden, men ingen tydlig konstruktion	0,20	
679	Maskingrävt schakt i svacka uppe på bergknallen. 10–20 cm matjord utan någon närmare inblandning av annat material	0,20	
683	Maskingrävt schakt uppe på bergknallen, på platsen för förmodat ekonomibyggnad. 10–20 cm matjord, sedan berg i dagen. Liten inblandning av tegel. Fynd av en skärva gulglaserat flintgods	0,20	
689	Maskingrävt schakt vid foten av den norra sidan av bergknallen. Ca 20 cm matjord, sandig morän i botten. Inga fynd eller konstruktioner	0,20	
693	Maskingrävt schakt vid foten av den norra sidan av bergknallen. Ca 30 cm matjord, sandig morän i botten. Inga fynd eller konstruktioner	0,30	
697	Maskingrävt schakt i sluttning av bergknallen. 5–10 cm matjord, sandig morän i botten. Inga fynd eller konstruktioner	0,10	
702	Maskingrävt schakt vid foten av den södra sidan av bergknallen. Under grässvålen grusig, siltig sand med stenkross. Enstaka större stenar. Uppenbarligen påfört material. Inga fynd eller konstruktioner	0,30	
706	Maskingrävt schakt vid foten av den södra sidan av bergknallen. Under grässvålen lerig silt med enstaka stenar. Inga fynd eller konstruktioner	0,30	
710	Maskingrävt schakt vid foten av den södra sidan av bergknallen. Under grässvålen lerig silt. Inga fynd eller konstruktioner	0,20	
714	Maskingrävt schakt i gräsytan sydost om bergknallen. Under grässvålen humös lerig silt. Enstaka större stenar som tycks forma en stensträng, S718	0,20	718
758	Maskingrävt schakt i gräsytan sydost om bergknallen. Under grässvålen humös lerig silt. Enstaka större stenar som tycks forma en stensträng, S718	0,30	
762	Maskingrävt schakt i gräsytan sydost om bergknallen. Under grässvålen humös, grusig lerig silt. Flera större stenar som dock inte tycktes bilda någon konstruktion	0,20	

Bilaga 2. Tabell över stratigrafiska objekt

Id	Typ	Beskrivning	Tolkning
214	Stenkonstruktion		Grund till byggnad
293	Stenkonstruktion	Rad med större sten, 0,5–1 m i dubbla rader	Hägnad
596	Stenkonstruktion	Sten	Ensam sten som kan ha samband med S293
601	Stenkonstruktion	Sten	Ensam sten som kan ha samband med S293
606	Stenkonstruktion	Sten	Ensam sten som kan ha samband med S293
654	Lager	Ränna	Odlingsjord
659	Lager	Matjord. Har PM666.	Gödselstad
672	Lager	Matjord. Har PM676	Odlingsjord
677	Lager	Matjordslager som fläckvis täckte undersökningsytan	Relativt modernt lager med blandade inslag av recenta föremål
718	Stenkonstruktion	Rad med 0,4–0,6 m stora stenar liggande i matjorden	Rest av hägnad?

Bilaga 3. Fyndtabell

Fyndnr	Sakord	Material	Antal fragment	Kommentar
1	Kärl	Yngre rödgods	1	
2	Butelj	Glas	1	Gallrad, recent
3	Kärl	Porcelain	1	Kinesiskt, 1700-tal
4	Kärl	Yngre rödgods	1	
5	Kärl	Yngre rödgods	1	
6	Kärl	Yngre rödgods	1	Rörskaf
7	Kärl	Flintgods	1	
8	Kärl	Flintgods	1	
9	Butelj	Glas	1	Gallrad, recent
10	Fönsterglas	Glas	11	Klart glas, recent, kastat
11	Beslag	Järn	1	
12	Spik	Järn	5	Gallrat
13	Spik	Järn	2	Gallrat
14	Butelj	Glas	1	Gallrad, recent
15	Kärl	Fajans	1	

Bilaga 4. Arkeobotanisk analys

Maria Paring

Bakgrund och syfte

I samband med en arkeologisk förundersökning av byggnadslämningar från en historisk gårdstomt togs fyra jordprover för makroskopisk analys. Syftet med undersökningen var att försöka belysa hur tomten var organiserad och hur hushållsförsörjningen kunde ha sett ut. Området bestod av ett impediment utan några tydliga huslämningar kvar på platsen.

Frageställningen till det makrofossila materialet berörde främst spår efter odlingsrelaterade aktiviteter.

Metod och källkritik

Makroskopisk provtagning genomfördes av arkeologerna under utgrävningens gång. Proverna lämnades in till analys och innehöll en torrvolym på ca 0,7–1,2 liter jord per prov. Flotation av proverna skedde i enlighet med en metod beskriven av Wasylikowa (1986) och vätsiktades i genom säll med maskvidd 5 mm och 0,5 mm. Efter floteringen samlades proverna upp och förvarades i vatten till dess de analyserades. Materialet identifierades under ett stereomikroskop med 5–45 gångers förstoring. I den makroskopiska analysen har det främst eftersökts växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekalier, smältor, slagg, ben med mera. I det följande anges alla typer av fröer, frukter, delfrukter, acener med flera som "fröer" eller "frukter".

Prover som innehåller rester av förna i form av levande rotträdar och annat färskt biologiskt material utgör en del av en aktiv biologisk horisont där material av mindre fraktioner kontinuerligt kan ha omlagrats till nutid. Bevarandegraden av organiskt material är därför låg och till följd av detta kan endast förkolnat material medtagas i delar av analysen. Att tänka på är att inte alla fröer bevaras genom förkolning, vilket medför att endast en del av det brända växtmaterialet är bevarat. Trots detta eftersöktes oförkolnat material i alla fyra kontexterna då lämningarna var förhållandevis unga och det var troligt att brukade växter kunde finnas bevarade i området fröbank och på så vis vara aktiva än idag.

I området undersöktes tre kontexter vars yta var täckt av påförda massor. Påförda massor minskar generellt nedbrytningen av organiskt material. Nedbrytningen minskar i förhållande till massornas djup och beroende på jordens materialsammansättning.

Analysresultat

I den bifogade tabellen har material kvantifierats enligt en grov relativ skala om 1–3 punkter. En punkt motsvarar enstaka, 1–5, fragment av olika material. Två punkter motsvarar att fragmenten är närvarande i alla subsamplingar av provet. Tre punkter visar på en dominans av materialet i hela provet. Siffrorna för makrofossil anger antalet räknade fröer/frukter.

Prov PM678, som togs i samband med eventuellt hus, visade sig representera endast yngre material och visas därför enligt den grova relativa skalan.

Tabell över mängd fragment av olika material.

L1964:8423 (Trollhättan 73.1)	S	654	659	672	672
	PM	658	666	676	678
	Kontext	Ränna	Gödselstack?	Del av odlingsbädd?	Kulturpåverkat lager under ev. hus
	Volym (Liter)	0,7	0,7	1,2	0,7
Förkolnade växterrester	Träkol	••	••	•	••
Strandmälla (ospec.)	Atriplex spp		48	1	
Björk (ospec)	Betula sp	1			•
Starr (ospec)	Carex spp		2		
Tågväxter (ospec)	Juncaceae sp	4	2	18	
Gräs (ospec.)	Poaceae indet.		1		•
Klöver ospec.	Trifolium sp.				•
Hamp-/pipdån	Galeopsis tetrahit/bifida		1		
Trampört	Polygonum aviculare		1		
Skräppor	Rumex spp.				••
Problematica		1		1	

Diskussion

I samband med undersökningen av fornlämningen Trollhättan 73:1 undersöktes fyra kontexter varav tre var till viss del täckta av påförda massor. De tre kontexterna bestod av en eventuell gödselstack (S659), en del av en odlingsbädd (S672) och en ränna (S654). Odlingsbädden och rännan låg stratigrafiskt under gödselstacken vilket medför att gödselstacken ej var i bruk samtidigt som de två andra kontexterna. Om kontexten är en gödselstack, utgör lagret av ett successivt påförande av massor. Att ha i åtanke är att användandet av en gödselstack medför att nytt material förs på samtidigt som material tas bort för att gödsla ägornas marker, vilket medför en viss syresättning som ökar nedbrytning. Provet, PM666, från gödselstacken togs en bit ner i lagret för att förhoppningsvis fånga material som var lite bättre bevarat. Materialet visar på en viss förekomst av mällor som gärna växer i samband med kväveberikad mark vilket en gödselhög består av. Tillsammans med en mindre förekomst av starr och tåg, som är vanliga beten för boskap, stärker det antagandet om att lagret kan ha utgjort en gödselhög.

I rännan, PM658, och den eventuella odlingsbädden, PM676, fanns inga tydliga indikationer på odling.

Prov PM678, taget från ett kulturpåverkat lager under en eventuell huskropp, visade endast material av yngre karaktär som inte visade någon tydlig koppling till kulturella aktiviteter på platsen.

Referenser

- Cappers, R. T. T, Neef, R. & Bekker, R-M. 2009. Digital atlas of economic plants. Groningen Archaeological Studies vol 9. Groningen.
- Wasylikowa, K. 1986: Analysis of fossil fruits and seeds. I: Berglund, B. E. (ed.): Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology. John Wiley & Sons Ltd. 571–590.

Bilaga 5. Osteologisk analys

Felicia Hellgren

Benmaterialet från Sylte 4:1, Trollhättan 73:1 består av 221,9 gram obrända ben. Benen är välbevarade och medelvikten på fragmenten är 12,3 gram. Benen anträffades i två områden (tabell 1), vilka troligtvis består av raseringsmassor och avfall. Enbart ett fragment anträffas i schakt 274, medan resterande anträffades i schakt 279.

Kvantifieringen av artfördelningen har gjorts genom antalet fragment (NISP). Vid åldersbedömning av epifyssammanväxning för nötkreatur har Silver (1969) använts. Morfologi på bäcken har använts vid könsbedömning av nötkreatur efter Vretemark (1997).

Tabell 1. Fördelningen av fragment, beräknat på NISP, och vikt i områdena från förundersökningen av Sylte 4:1, Trollhättan 73:1.

Område	Antal	Vikt (g)
OS274	1	104,1
OS279	17	117,8
Summa	18	221,9

Enbart ben från nötkreatur och svin förekommer i materialet, vilka är jämnt fördelade (tabell 2). Merparten kommer från köttrika delar, det vill säga ben från den övre extremiteten. Enbart ett fragment från kranium har noterats, vilket tyder på att materialet främst består av matavfall. Slaktspåren visar på att styckning och fileing av kött har skett i närområdet.

Tabell 2. Artfördelningen i de olika områdena från förundersökning av Sylte 4:1, Trollhättan 73:1, beräknat med NISP.

Område/Art	Nöt (Bos taurus)	Svin (Sus domesticus)
OS274	1	
OS279	5	5
Summa	6	5

Potentialen för åldersbedömning bör anses som god. Två ben från nötkreatur har gått att bedöma genom epifyssammanväxning, varav ett kommer från en individ äldre än 4 år och ett från ett djur äldre än 4½ år. Ett ben från spädgris och ett från spädkalv har även noterats, vilket visar på bra bevaringsförmåga i området eftersom späddjurens ben är mer fragila och fragmenteras lättare än ben från fullvuxna djur.

Potential för könsbedömning bör också anses god eftersom ett bäcken från nötkreatur har gått att bedöma till tjur eller oxe.

Område 274

Ett mellanfotsben (metatarsalia) från nötkreatur har anträffats i område 274. Benet påvisar spår efter vittring såväl som hundgnag, vilket tyder på att det legat öppet under en längre period innan det deponerats.

Område 279

Benmaterialet från område 279 är jämnt fördelat mellan nötkreatur och svin. Merparten kommer från köttrika delar, utöver ett kraniefragment från svin, vilket tyder på att benmaterialet i området främst består av matavfall. Som nämnts tidigare har även spår efter fileing av kött och styckning noterats.

På hälften av materialet har gnag noterats, främst från råtta men även hund, vilket tyder på att delar av materialet legat exponerade under viss tid.

Sammanfattning

Benmaterialet från Sylte 4:1, Trollhättan visar på stor potential för vidare analys eftersom materialet är så pass välbevarat. Genom att studera artsammansättning, åldersbedömning och könsbedömning av djur kan man få en bild av platsens försörjning och ekonomi. De tafonomiska spåren och benens spridning inom området kan berätta hur man hanterat avfall på platsen.

Referenser

- Silver, I. A. 1969. The ageing of domestic animals. I: Brothwell, D. & Higgs, E. (red). Science in Archaeology. London.
- Vretemark, M. 1997. Från ben till boskap: Kosthåll och djurhållning med utgångspunkt i medeltida benmaterial från Skara, del 1. Skara: Skaraborgs länsmuseum nr 25.

Myrtuvan – en övergiven gårdstomt

I april 2020 genomförde Arkeologerna, SHM, en arkeologisk förundersökning på den gamla tomten till gården Myrtuvan i södra utkanten av Trollhättan. Gårdens byggnader var i stort sett helt försvunna, men vi kunde dokumentera en hägnad och några få spår efter byggnaderna. Några egentliga kulturlager fanns inte bevarade, men lite keramik och djurben låg i matjorden i svackorna på berget. Inom ett mindre område fanns tecken på odling i form av ett tjockt matjordslager med spår av odlingsbäddar.

Arkeologerna

Statens historiska museer